

Lekh Lekha

100% 7/7/20

2020

The Courage Not to Conform

①

Lessons in leadership

Leaders lead. That does not mean to say that they do not follow. But what they follow is different from what most people follow. They do not conform for the sake of conforming. They do not do what others do merely because others are doing it. They follow an inner voice, a call. They have a vision, not of what is, but of what might be. They think outside the box. They march to a different tune.

Never was this more dramatically signalled than in the first words of God to Abraham, the words that set Jewish history in motion: "Leave your land, your birthplace, and your father's house and go to the land that I will show you" (Gen. 12:1). Why? Because people do conform. They adopt the standards and absorb the culture of the time and place in which they live - "your land." At a deeper level, they are influenced by friends and neighbours - "your birthplace." More deeply still, they are shaped by their parents and the family in which they grew up - "your father's house."

I want you, says God to Abraham, to be different. Not for the sake of being different, but for the sake of starting something new: a religion that will not worship power and the symbols of power - for that is what idols really were and are. I want you, says God, to "teach your children and your household afterwards to follow the way of the Lord by doing what is right and just" (Gen. 18:19).

To be a Jew is to be willing to challenge the prevailing consensus when, as so often happens, nations slip into worshipping the old gods. They did so in Europe throughout the nineteenth and early twentieth century. That was the age of nationalism, the pursuit of power in the name of the nation-state that led to two world wars and tens of millions of deaths. It is the age we are living in now as North Korea acquires and Iran pursues nuclear weapons so that they can impose their ambitions by force. It is what is happening today throughout much of the Middle East and Africa as nations descend into violence and what Hobbes called "the war of every man against every man."¹

We make a mistake when we think of idols in terms of their physical appearance - statues, figurines, icons. In that sense they belong to ancient times we have long outgrown. Instead, the right way to think of idols is in terms of what they represent. They symbolise power. That is what Ra was for the Egyptians, what Baal was for the Canaanites, what Chemosh was for the Moabites, what Zeus was for the Greeks, and what missiles and bombs are for terrorists and rogue states today.

Power allows us to rule over others without their consent. As the Greek historian Thucydides put it: "The strong do what they wish and the weak suffer what they must."² Judaism is a sustained critique of power. That is the conclusion I have reached after a lifetime of studying our sacred texts. It is about how a nation can be formed

①

on the basis of shared commitment and collective responsibility. It is about how to construct a society that honours the human person as the image and likeness of God. It is about a vision, never fully realised but never abandoned, of a world based on justice and compassion, in

which "They will neither harm nor destroy on all My holy mountain, for the earth will be filled with the knowledge of the Lord as the waters cover the sea" (Is. 11:9).

Abraham is without doubt the most influential person who ever lived. Today he is claimed as the spiritual ancestor of 2.4 billion Christians, 1.6 billion Muslims, and 13 million Jews, more than half the people alive today. Yet he ruled no empire, commanded no great army, performed no miracles, and proclaimed no prophecy. He is the supreme example in all of history of influence without power (a concept we will study more closely in our discussion of *Parashat Behaalotekha*).

Why? Because he was prepared to be different. As the sages say, he was called *ha ivri*, "the Hebrew," because "all the world was on one side [*be'ever ehad*] and he was on the other."³ Leadership, as every leader knows, can be lonely. Yet you continue to do what you have to do because you know that the majority is not always right and conventional wisdom is not always wise. Dead fish go with the flow. Live fish swim against the current. So it is with conscience and courage. So it is with the children of Abraham. They are prepared to challenge the idols of the age.

After the Holocaust, some social scientists were haunted by the question of why so many people were prepared, whether by active participation or silent consent, to go along with a regime that they knew was committing one of the great crimes against humanity. One key experiment was conducted by Solomon Asch. He assembled a group of people, asking them to perform a series of simple cognitive tasks. They were shown two cards – one with one line on it, the other with three lines of different lengths – and asked which of the lines on the second card was the same length as the line on the first card. Unbeknown to one participant, all the others had been briefed by Asch to give the right answer for the first few cards, then the wrong one for most of the rest. On a significant number of occasions the subject gave an answer he could see was wrong because everyone else had done so. Such is the power of the pressure to conform: it can lead us to say what we know is untrue.

More frightening still was the Stanford experiment carried out in the early 1970s by Philip Zimbardo. The student participants were randomly assigned roles as guards or prisoners in a mock prison. Within days the students cast as guards were behaving abusively, some of them subjecting the "prisoners" to psychological torture. The students cast as prisoners put up with this passively, even siding with the guards against those who resisted. The experiment was called off after six days, during which time even Zimbardo found himself drawn into the artificial reality he had created. The pressure to conform to assigned roles is strong enough to lead people into doing what they know is wrong.

That is why Abraham, at the start of his mission, was told to leave "his land, his birthplace, and his father's house," to free himself from the pressure to conform. Leaders must be prepared not to follow the consensus. One of the great writers on leadership, Warren Bennis, writes: "By the time we reach puberty, the world has shaped us to a greater extent than we realise. Our family, friends, and society in general have told us – by word and example – how to be. But people begin to become leaders at that moment when they decide for themselves how to be."⁴

pe (2)

(2)

One reason that Jews have become, out of all proportion to their numbers, leaders in almost every sphere of human endeavour is precisely this willingness to be different. Throughout the centuries Jews have been the most striking example of a group that refused to assimilate to the dominant culture or to convert to the dominant faith.

One other finding of Solomon Asch is worth noting. If just one other person was willing to support the individual who could see that the others were giving the wrong answer, it gave him the strength to stand out against the consensus. That is why, however small their numbers, Jews created communities. It is hard to lead alone, far less hard to lead in the company of others, even if you are a minority.

Judaism is the counter-voice in the conversation of humankind. As Jews, we do not follow the majority merely because it is the majority.

In age after age, century after century, Jews were prepared to do what the poet Robert Frost immortalised:

Two roads diverged in a wood, and I,
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference.⁵

It is what makes a nation of leaders.

יש מנהיג לבירה

ישראל נקראים 'מאמינים בני מאמינים', האמונה טבועה בנשמתנו והיא זורמת בעורקי העם היהודי. אמונתנו בה' היא בזכותו של אברהם אבינו. הוא שהביט בעולם והבין כי יש לו בורא, הוא שניפץ את האלילים והאלילות, והוא שזיכה את בני בגו להיות נושאי דגל התורה ומחזיקים בהגה האמונה.

אברהם אבינו הילך בעולם וביקש למצא את בוראו. יגע ומצא. במדרש רבה (בראשית - פרשה ל"ט) נאמר: "אמר רבי יצחק: משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר: 'תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג?!' הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו: 'אני הוא בעל הבירה!' כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר: 'תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג?!' הציץ עליו הקב"ה ואמר לו: 'אני הוא בעל העולם!'

דברי המדרש אומרים דרשני. שכן עומד אברהם אל מול בירה - ארמון מופלא. הוא מבין כי בית העומד על תילו לא נעשה לבד. אמנם את זאת מבינים כולם, אך השאלה שניצבת כאן היא, מדוע מדגיש כאן המדרש שראה בירה דולקת. כלום בירה שאינה דולקת אין בה די להוכיח כי יש מנהיג לבירה?

כדי להבין זאת, עלינו לדעת כי העולם היה אז עדיין תחת ההשפעה של בריאת העולם. אנשים ידעו כי העולם נברא על ידי בורא העולם. היו אנשים שהכירו את נח שראה את האדם הראשון וידעו ממנו כי יש בורא לעולם, וכי הוא היה הראשון מבין בני האדם עלי אדמות. ואולם הטעות שלהם היתה בכך שחשבו כי למרות שהעולם נברא ע"י הקב"ה, הוא כבר אינו משגיח עליו, וההנהגה היא ע"י שמשיו.

וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' עבודה זרה) וז"ל: "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה, עצת חכמי אותו הדור. ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם: אמרו, הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם,

(4)

הענין
הוא

(3)

ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארום ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הא-ל ברוך הוא, לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך".

וממשיך הרמב"ם: "כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לכוכבים היכלות, ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארום בדברים, ולהשקיע חיות למולם, כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודת כוכבים. וכך היו אומרים עובדיה תיודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר (ירמיה י"ז-ח'): 'מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך. ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא'. כלומר, הכל יודעים שאתה הוא הא-ל לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא".

הבנת דברי הרמב"ם נוסכים לנו אור חדש על תמיהותיו של אברהם אבינו. אברהם ראה כי העולם מתנהל. הוא רואה את השמש והירח מתפקדים יום ולילה לא ישבותו. הוא רואה את גלגל העולם מסתובב, ואינו מוכן לקבל כי הכל מתנהל ללא מנהיג. הוא רואה את הבירה דולקת! כן, היא מוארת באור יקרות. הוא מבין כי יש יוצר אור, יש מי שמשנה עיתים וקיים מי שמחליף את הזמנים. הוא יודע כי גלגל העולם אינו נע לבדו, ואין הגיון בדברי ההבל של אלו העובדים לשמש, לירח ולכוכבים.

מבקשי האמת מוצאים אותה

אך יש להבין, וכי רק אברהם הבין זאת? וכי שאר בני האדם לא הבינו את מה שהבין אברהם? וכי להם לא היה את המבט הפשוט כי יש מנהיג לבירה? ועוד, וכי להם לא מגיעה הזכות שהבורא יתגלה אליהם ויאמר בפה מלא: 'אני הוא בעל הבירה'?

אין זאת אלא בשל הנקודה העיקרית שבמדרש. אברהם אבינו רצה לדעת, הוא לא השלים עם תירוצים דחוקים של עובדי עבודת כוכבים שהמציאות טופחת על פניהם. הוא לא היה מוכן לקבל את הסבריו של אביו שהיה סוחר בפסלים, כי יש בפסלים אלו כח כל שהוא. הוא הבין כי חייב להיות מנהיג חי וקיים שרואה כל רגע את הנעשה בעולם, ומשגיח על בריותיו. זו היתה אמונתו.

אברהם אבינו שאל ושאל, התעניין וחקר, עד שהקב"ה בכבודו התגלה אליו ואמר לו: 'אני הוא בעל הבירה'. לא נטשתי אותה, כפי שאומרים הבריות, ולא הפסקתי לרגע להחזיק את העולם ולתת כח בעולם לבל יפסיק ולו לרגע לתפקד. מי שמבקש אמונה, זוכה לקבל אותה.

אמונה בהשגחה פרטית

הדגשה חשובה זו טמונה במשל 'הבירה'. לכאורה די היה בעצם זה שראה אותו הלך בירה בבניינה, והסיק מכך כי הבית מעיד על כך שיש לו בונה. כי הבירה עצמה מביאה את השואל לשואל, מי הוא בעל הבירה. למה צריך היה המדרש לומר שראה בירה דולקת?

אלא, חידוש נוסף יש כאן. אברהם לא רק האמין כי יש בורא לעולם אלא שישנה גם השגחה פרטית. שיש מי שדואג לאורה, שיש מי שנמצא בה כל העת. לא כפי שאמרו הגוים כי הבורא ברא את העולם ונתנה לבני האדם לנהלו ח"ו, אלא יושב הוא ומנהיג את העולם בהשגחה פרטית בכל עת ובכל שעה. זוהי הבירה ה'דולקת' - בהווה.

חיוב האמונה בהשגחה הפרטית

עשרת הדברות מתחילים ב"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". ושואל ה'אבן עזרא, מדוע לא כתבה התורה במצוות האמונה 'אנוכי ה' אלקיך אשר בראתי שמים וארץ'? וכי אמונתנו מתחילה רק מיציאת מצרים? אלא ללמדנו כי אמנם כולנו מאמינים כי יש בורא לעולם, אך עיקר האמונה היא להאמין בהשגחה פרטית, ואת זה ראו בני ישראל ביציאת מצרים.

6
pe

"ויאמר ה' אל אברהם: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (י"ב, א')

7

לכ"ו
מצי

אדם שיוצא לדרכו, עוזב תחילה את ביתו, אחר כך הוא הולך ומתרחק משכונתו, ולבסוף עוזב גם את מדינתו. לאור זאת לא מובן סדר הביטויים בפסוק: הקב"ה מצווה את אברהם ללכת, אך ראשית הוא מורה לו לעזוב את ארצו - "מארצך", אחר כך הוא מצווה אותו לעזוב את עירו - "וממולדתך", ולבסוף לצאת מביתו - "ומבית אביך"!

הביאור בזה: אברהם משמש דוגמה ומופת לכל בני ישראל בכל הדורות. ממנו ילמדו מוסר ודרך בעבודת ה'. מכאן שעזיבת אברהם את ביתו תהיה דוגמא לדרך שצריך לעשות מי שחוזר בתשובה שלמה.

הנה אברהם אבינו גר במקום שהיה תחת שלטונו של נמרוד. ראשית עליו להתנתק משלטונו של נמרוד ומהשפעתו המקולקלת. עליו לצאת "מארצך". לאחר מכן עליו לעזוב את "ממולדתך" - היא הסביבה השלילית הקרובה אליו יותר בחיי היום יום. לבסוף עליו להסיר כל סיג וזכר של ההשפעות השליליות שהושפע מהם בבית אביו, וזהו שאמר לו בסוף: "ומבית אביך".

ההדרגה שציינה כאן התורה חשובה מאוד להבנת תהליך החזרה בתשובה. כל התקדמות בעבודת ה' צריכה להיות על פי סדר, מדרגה אחר מדרגה.

אדם שמבקש להתעלות ולהתחזק בתורה ובמצוות - דרכו של היצר הרע להכשילו הוא על ידי פיתוי להתעלות למדרגות גבוהות מדי, כמו שכתוב (דברי הימים ב' י"ח, ב'): "ויסיתוהו לעלות אל רמות גלעד". היצר יודע שהאדם לא יעמוד בזה, וכך יתייאש ויפול ברוחו, וממילא יחזור לסורו. על כן אומר הקב"ה לאברהם אבינו שילמד את זרעו שלא 'לקפוץ' גבוה מדי. יש לעלות מדרגה אחר מדרגה, כמו בסולם, לאט ובטוח: קודם "לך מארצך", אחרי כן יתנתק ממנהגי עירו ומהשפעת הסביבה, ואז יוכל להתעלות ולעלות על דרך המלך.

בעין זה מובא בגמרא (חולין ק"ה ע"א), שמר עוקבא העיד על עצמו שהוא כחומץ בן יין לעומת אביו, משום שאביו היה מחמיר להמתין עם אכילת מאכלי חלב אחרי אכילת מאכלי בשר פרק זמן של עשרים וארבע שעות, ואילו הוא ממתין מסעודה לסעודה (שש שעות) בלבד. לכאורה, מדוע מתאונן מר עוקבא על כך? הוא יכול להתחיל לנהוג כאביו ולהמתין גם הוא עשרים וארבע שעות! אלא שידע מר עוקבא בעצמו שעדיין לא הגיע למדרגה הגבוהה של אביו בעבודת ה', ולא יוכל להחזיק מעמד בחומרה מעין זו, ולכן נמנע מלעשות כן.

כל אדם צריך לתכנן את דרכו ולדעת כיצד לשוב בתשובה בצורה חכמה ובטוחה. ישנם בעלי תשובה ש'קופצים' לעולם התשובה גבוה ומהר מדי, ומיד עם חזרתם בתשובה מחשיבים את עצמם ל'מקובלים' גדולים. הם כבר מרשים לעצמם להעיר לסובבים אותם שאין הם נוהגים בדרך נכונה וכדו'. דרך זו מסוכנת, מאחר שעדיין לא התרגלו בעצמם לחיות חיי תורה, הם אינם יציבים מספיק ועלולים ליפול. ומכיון שקפצו גבוה מדי, גם הנפילה עלולה להיות חזקה וכואבת.

5

31

הדרך הנכונה היא ללמוד קודם כל את ההלכות שחייב כל אדם לדעת. יתחיל ללמוד 'שולחן ערוך אורח חיים', מתחילתו ועד סופו, אחר כך ספרי מוסר ואמונה, וכך יצעד בהדרגה ובבטחה עד שיהיה ירא שמים אמיתי.

8

ולאברהם הישיב בעבורה יהיו לו צאן ובקר וחמורים וגו'. (יב, טו) 9

שלו, ואולי גם בעיר המלוכה, אבל לא בארץ כנען, ולכן לקח המתנות והביאן בארץ כנען, שבו היה לו חומר להראות את השגחת השם על יראיו, ויכלתו, ולפרסם דעת אלקים בארץ, וכשחזר ממצרים הלך ולן באותן אכסניות שהי מתאכסן בירידתו למצרים, וידעו שאז לא היה לו כל הרכוש הזה, ובחזרתו כששהה זמן קצר במצרים, וראו את הרכוש הרב והעצום הזה שניתן לו כדי

המלך, הי לו בזה להוכיח את דעותיו האמיתיות והשגחת השם, וזהו שאמר: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובוהב וגו' וילך למסעיו וגו' עד המקום אשר הי שם אהלה בתחילה וגו' אל מקום המזבח וגו' ויקרא שם אברם בשם ה' - היינו ע"י שהיה עכשיו כבד במקנה ובכסף וזהו, הלך למסעיו הקודמים ופרסם שם את שם ה' ע"י הנס הזה, והכל על ידי הרכוש שקבל, שהי לו לסייע לזה, וכן מצינו באמת שמכל הרכוש הרב הזה לא רצה אברהם ליהנות מזה, וכמו שהביא רש"י על הפסוק (כה, ו) ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם וגו', מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם, [ויש להעמיס ענין זה כמה שדקדקה התורה לכתוב מלת "כבוד", ואברם כבד מאד במקנה וכו', כי מכיון ולא היה בדעתו ליהנות מהם, א"כ היו עליו למשא ולכבדות] אלא מה שלקחם הי רק לפרסם ע"י את הנס שנעשה לו ולחוק האמונה.

אולם אצל מלך סדום, אחרי שנלחם בארבעה המלכים שהיו גבורים שהכו את הרפאים הזוזים והאימים, שהיו כ"כ גבורים אדירים, וגם ניצחו את החמשה מלכים, ובכל זאת נלחם אברהם עמהם ונצחם, והשיב את כל הנפש והרכוש, וע"י זה נתפרסם אברהם בכל העולם, עד שמכל האומות באו אל עמק שוה הוא עמק המלך, שהמליכו את אברהם למלך ולנשיא עליהם (כמו שהביא רש"י שם מ"א), ובכן הי הנס די מפורסם, ולא היה צריך עוד להחזיק את רכוש סדום לסיוע לפרסום הנס, ולכן לא נטל מזה כלום, והשיב למלך סדום אם מחוט ועד שרוך געל וגו'. וזה שאמר אברהם למלך סדום, הרימותי

להלן כתיב, ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, וכתב הרמב"ן בזה: להודיע שלא גולו ממנו דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו בעבור שרה שתהי למלך, ולא אמרו רימתנו ומתנה בטעות היא, וזה מעשה נס ע"כ.

וש להבין, שאם אמנם מה שלא שאלו ממנו שיחזירם הי בנס, אבל מה היתה דעתו של אברהם אבינו שלא החזירם, כיון

שהמתנה היתה בטעות, שלא נתנו לו רק עבור שרה שתהי למלך, וכשהחזירו לו את אשתו הי צריך להחזיר מה שנתנו לו בעבורה.

אולם באמת, לא נתן פרעה לאברהם את כל המתנות תמורת שרה, כפי שהיה המנהג או בשנים קדמוניות (וכן מצינו בתלמוד) שהיו נתנים סכום כסף לאב או לגדול המשפחה עבור האשה שיתנו לו, כי אין זה

מן הנמוס שהמלך יקנה את אשתו בכסף, אלא אדרבא כבוד ויקר הוא לאב ולמשפחה שיתחתנו עם המלך, ושהוא ישא את בתם, וכדאי להם ליתן כל אשר להם כדי שיגיעו לזה, אלא שהמתנות היו רק להראות את גדול חשיבותה של שרה בעיניו, ורוב שמחתו ושביעות רצונו מזה, בבחינת משתה אסתר שעשה אחשוורוש, שעשה הנחה למדינות ויתן משאת לשריו, וכי יעלה על הדעת שאם אחשוורוש הי מוצא איזה מקח טעות בנשואיו, שיתבע מהם בחזרה מה שנתן להם, או שהיו מחזירים לו, כיון שהנתנה להם לא היתה כלל עבור עצמה, אלא להראות את שמחתו בה, וכן כאן לא היו המתנות עבור שרה עצמה, אלא לכבודה, ולכן לא החזירם מפני מקח טעות.

ועדיין צריך להבין, שממלך סדום לא לקח אפילו חוט ושרוך געל, אע"פ שבאמת זכה אברהם בכל הרכוש בכיבוש מלחמה, ומפרעה שלא נתן לו כי אם בתור מתנת חנם, לא החזירם אברהם.

ואפשר לומר משום שהי בזה פרסום הנס שעשה הקב"ה לו ולשרת, שפרעה גלקה בנגעים ע"י שלקח את שרה, הי מוכרח להשיבה לאברהם, ולא היה הדבר מפורסם בארץ כנען, אלא רק בין עבדי פרעה ובפלטיין

6

די אל ה' א' עליון קונה שמים וארץ, היינו א' עליון, וקונה שמים וארץ והכל שלו, וגם שמכיון וע"י הנס הזה הרימותי ידי להראות מבלעדי הרכוש שלך מכירים כולם האמונה לכל העולם את מציאות השם ויכלתו ושהוא הזאת, א"כ לא אקה מכל אשר לך.

(10)
מ

שורש הפירוד בין אברהם אבינו ללוט

ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה (יג, א)

(11)

שמעתי ממו"ר מרן הגר"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל שבפסוק זה אנו רואים שינוי ביחס שבין לוט לאברהם, שהנה בתחילה כתיב (יב, ה): "ויקה אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחורן, ויצאו ללכת ארצה כנען, ויבאו ארצה כנען". והרי קודם ירדחם למצרים לוט הוא תלמידו

ק
כ
3'
7

של אברהם והולך אתו. ועל כן בפסוק זה לוט מוזכר קודם הרכוש מפני שהוא מבני ביתו של אברהם, ועדיין מאמין בחזונו של אברם והולך אתו ארצה כנען.

6

אולם כשעלו ממצרים רואים שיש כבר מרחק בין לוט לאברהם, דכתיב (יג, א): "ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו, ולוט עמו הנגבה", הרי כאן הרכוש של אברהם - "כל אשר לו", מוזכר קודם ללוט. וכן משמע מלשון "ולוט עמו", שלוט רק נוסע באותו כיוון של אברהם, אבל אינו עוד מבני בריתו ואינו משתתף עוד בהשקפתו. וכנראה השינוי ביחס של לוט לאברהם הוא כתוצאה מהיותם במצרים; לוט התרשם מהעושר והגדולה של מצרים, וחמד את אשר ראה במצרים, וזה היה האורם לפירוד הדעות בין לוט לאברהם.

11

וכך אנו רואים שכשבאה השעה להפרד לוט מאברהם, דכתיב: "וישא לוט את עיניו וירא את כל כנר הירדן כי כולה משקה לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה כגן ה' כארץ מצרים בואכה צער" (יג, ז) - בעיני לוט, ארץ מצרים היתה כגן ה'. בפסוק זה באים לידי ביטוי מחשבותיו והשקפתו של לוט, על אף שלפי האמת לא היתה כארץ מצרים לרוע, מבחינה רוחנית, מ"מ בעיני לוט דמתה מצרים לגן ה'.

16

הפירוד בא לוט לאברהם היה על רקע חילוקי דעות, וכפי שאפשר לשפוט מכך שהריב בין רועי מקנה אברהם לרועי מקנה לוט היה במיוחד על עניני דעות. רועי לוט היו גוזלים משדות אחרים, כמפורש ברש"י (יג, ז ד"ה ויהי ריב), וז"ל: "שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל", עכ"ל. וכן אפשר להבין ממה שאברהם אמר ללוט: "אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו" (יג, ח), לשון 'מריבה' הוא יותר חזק מ'ריב', ומשמעותו היא מחלוקת בדעות והשקפות, והיא שעמדה בין הרועים (עיין במלבי"ם).

4

26

שבתו בבית ה' כל ימי חי

שנינו במשנה באבות (פ"ה, מ"ג): "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ואחד מהם הוא: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". ויש להקשות, מהו הנסיון בעזיבת המולדת והארץ שבה היה צריך אברהם אבינו להוכיח את אמונתו בהש"ת. ויתירה מזו, במדרש תנחומא אף משווה נסיון זה לנסיון העקידה וז"ל: "רי לוי אומר, נסיון הראשון כנסיון האחרון - נסיון הראשון בילך לך מארצך ונסיון אחרון בילך לך אל ארץ המוריה". והלשון במדרש בסוף רות: "ילך לך - אמר הקב"ה לאברהם - לך הייתי מצפה".

(12)
לק

הצדקה

6

עד כדי כך גדול נסיון זה, אתמהא!

כדי לעמוד על גדול הנסיון, יש להבין דבר נוסף.

התורה מתחילה "ויואמר ה' אל אברם וגו'" מבלי שהתורה מתארת קודם לכן מי הוא אותו "אברם". וכבר מצינו שעל "נח" התורה מרחיבה בדברים בכמה מקומות אודותיו, על צדקותו ותמימותו, ואילו על אברם - מאומה לא. וראה בזה בפירוש היאור החיים הקי' כאן.

11

7

אולם הרמב"ם בפרק א' מהלכות עבודה זרה, מתאר את אברהם אבינו ע"ה, וז"ל:
 "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי אותו הדור... אמרו הואיל
 והאלוקים ברא את העולם עם כוכבים וגלגלים להנהיג את העולם... ראויין הם לשבחם
 ולפארם ולחלוק להם כבוד... ואחר שארכו הימים, עמדו בבני האדם נביאי שקר...
 והתחילו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות... ומשתחוים להם ואומרים לעם שזו
 הצורה ראוי לעובדה... ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנוול עמודו של עולם
 והוא אברהם אבינו. כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב
 פיוס ובלילה והיה תמיה האיק אפשר שיחיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג
 ומי יסבב אותו... ובן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו... התחיל להשיב תשובות על בני

1
6

אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה... והתחיל
 לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו
 לאוי לעבוד, והיה מהלך ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ
 כנען... עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם, ושתי בליבם העיקר
 הגדול הזה... עכ"ל. [אגב, ידוע שהרמב"ם כתב בספר היד החזקה רק הלכות פסוקות
 ומעולם לא סיפורי מעשיות, וא"כ דבריו אלה כאן הם הם הלכה למעשה שהורה לנו
 הרמב"ם האיק עלינו לנהוג ולקדש שם שמים ברבים. זהו הדין וזוהי ההלכה].

15
11
16

וזוהי כוונת הכתוב "כי אב המון גויים נתתיך" (יו, ה), פשוטו כמשמעו, היה אב
 להמון גויים, קידש שם שמים ברבים בכל אתר ואתר, וכמעט לא היה איש שלא היה
 מכירו וידעו ומתקרב על ידו לאמונה בבורא העולם.

והנה דוקא בעת כא שמתקבצים סביבו אלפים ורבבות והוא גדול הדור, אומר לו
 הקב"ה שיעזוב את כולם, ישאירם ללא רועה וללא מנהיג, וילך אל ארץ אשר הקב"ה
 אינו מגלה לו מה, היא אותה ארץ והיכן היא, וממילא אין הוא יכול גם להסביר לאנשיו
 תרבים איזו סיבה נראית לעין למה הוא עוזב אותם. וכל הדבר הזה נוגד את התנהגותו
 של אברהם אבינו במשך כל הזמן, עד שעלולים אותם אלפים ורבבות להקשות ולשאול,
 הנה הוא אותו אברהם שלפתע עוזב אותנו לאנחות? גם בנסיון העקידה היה זה נגד
 התנהגותו היום יומית של אברהם אבינו שפרסם את גודל האיסור שבהעלאת אנשים
 וילדים למולך, דבר שהיה מנהג קבוע בין אנשי אור כשדים ואחרים, ובא אברהם שהיה
 רחמן ומרחם על הבריות, והנה לפתע בלי אומר ודברים הוא עצמו צריך לעשות את
 אותם דברים שהוא עצמו שלל תכלית השלילה, והכל ע"פ ציווי ה'.

21
26
34
36

אולם הקב"ה מבטיחו: "לך לך להנאתך ולטובתך - כאן אי אתה זוכה לבנים, שם
 יהא לך בן וכו", ועיין פרש"י. ומכל מקום אין אברהם אבינו הולך להנאתו ולטובתו
 אלא "וילך אברם כאשר דיבר אליו ה'", ודבר ה' היה די ומספיק על מנת לקיים את
 צונו ה'. או כמו שמפרש האור החיים הק' על הפסוק וילך אברם, וז"ל: "להודיע חיבתו
 של אברהם שלא נתעכב אפילו שעה אחת, אלא בגמר דברי ה' ילך לך' - תיכף וילך
 אברם ולא נתעכב לשום סיבה". לאמור, עוד קודם ששמע את הבטחותיו של הקב"ה
 להנאתך ולטובתך, וברגע ששמע את הצו ילך לך', החל ללכת ולא נתעכב אפילו שעה
 אחת.

והנה אותו אברהם שהיה אב המון גויים ומקרב רחוקים, הוא מתנהג אחרת לגמרי
 כלפי בן אחיו לוט'. אברהם ולוט הולכים יחדיו עד "שלא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו,
 כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו. ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי
 מקנה לוט" (יג, ז). ופרש"י: "לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות
 זרים וכו'". ומשום כך מבקש אברהם אבינו: "הלא כל הארץ לפניך, הפרד נא מעלי
 וגו' (יט, ט), ומפרש"י להלן בפסוק יא: "ומדרש אגדה, הסיע עצמו מקדמונו של עולם,
 אמר אי אפשר לא באברהם ולא באלוקיו". וכן להלן בפסוק יג: "ואנשי סדום רעים"
 ופרש"י: "ואעפ"כ לא נמוע לוט מלשכון עמהם וכו'".

ובמדרש כאן (פרק מא) מובא וז"ל: "יוהי אמר אל אברהם - ר' יודא אומר, כעס
 היה על אבינו אברהם בשעה שפירש לוט בן אחיו מעמו - אמר הקב"ה: לכל הוא מדבק
 וללוט אחיו אינו מדבק". עוד ידוע מאמרם ז"ל: "שהמלאכים בפמליא של מעלה גזרו
 על אברהם אבינו דין מיתה בגלל זה, והקב"ה הפך הגזר דין לחיים".

ואם כן אפוא, צריך לרדת לסוף דעתו של אברהם, על השינוי הזה בהנהגתו ביחס
 לאותם אלפים ורבבות, ומאיך ביחס לבן אחיו לוט.

ונראה לומר, דהנה להלן בפסוק יד נאמר: "אחרי הפרד לוט", ומפרש"י: "כל זמן
 שהרשע עמו הדיבור פירש ממנו". נמצא שבגלל היותו של לוט בקרבתו של אברהם אבינו,

46
41

8

גיטלה ממנו הנבואה, וזה היה הקו האדום של אברהם, משום שעל תורתו וקדושתו, על גדלותו הפרטית, ועל החנוך שבבית, על כל אלו אין אברהם מוכן לוותר. אכן, מוכן הוא לכתת רגליו ממקום למקום ומממלכה לממלכה כדי לקרב אחרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה, אבל בכל אלו לא היה משום פיתוח במעלותיו הקדושות של אברהם, והיה במדרגה של נביא שהקבי"ה נראה אליו. אבל ברגע שקירוב אחרים הוא על חשבון קדושתו הפרטית, כאן אברהם אבינו מבקש "הפרד נא מעלי".

14

זאת רואים אנו גם להלן, כאשר אברהם אבינו מוסיף ואומר ללוט: "אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה". ופרש"י: "בכל אשר תשב לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר, וסוף דבר הוצרך לו, שנאמר וגו'". לאמור, אברהם אבינו מוכן אף למסור את נפשו למען קרוביו וכפי שאכן עשה זאת במלחמת המלכים. אך בתנאי שלא יהיה זה קרוב לביתו, ביתו חייב להשאר בקדושה ובטהרה. הוא יעמוד הכן קרוב למקום בו יוכל לסייע לקרובו, אבל ביתו ישאר נקי מכל רבב, ואברהם אבינו לא יוותר על דיבור של הקבי"ה עמו.

פתוחי חותם

15
התורה
השם

ישנו יחיד סגונה כגן דור ודור, ימלא אחד מני חלק קדש לה' ורוצו העולם מקולקל, הארץ תשם מרעת וישציה וחסן הצריחה נשאר מלא. ודבר זה תחתיב לורת האדם, נשמה שדי אשר צקצבו, היא חלק חלקי ממעל, וערס ירדה מן השמים לשכון בצחי חומר נגלו חליה מלפני ה' ופיני משוטטות בכל, וצוואה אל גוף האדם נסתמו פיני מעפרוריות חומר, עיר פרא אדם יולד, ומה לה ללדה הזאת לעוז את צית חצי וחרד פלאים להסתפה צרנצי עפר מן האדמה, ומסתכנת הצצרת הגוף ימים רבים עד כי ילבוש האדם את חומר, ונני יודע אם לעת הזאת הגיע למלכות, אם חצוב להדמותה, אם לא כי חבלים האלו יפלו לה צנעימים, ועוד לה ללמס חורה ולמעט זיוב ימים רבים, למען הגיע אל תכלית השלימות להדמות העורב ליוצרה להיות מן המשפיעים לזולתה ולהאיל מאורה אל רוח השכל הסמוך לה, אשר למעלה הוא לא חוכל

אתברך היוצר וישתבח הזורא, אשך צחר צלומה נצחיה, אוכבי מלוחיו ושומרי חורתו, יעקב צחר לו יה ישראל לסגולתו, צני ישראל עם קרובו, זרע הצרעה אוכבו, כדכתיב [ישעי' מ"א ח'] ועתה ישראל עבדי יעקב אשר צחרתיך זרע הצרעה אוכבו. ולמה זה חיבה יתירה נאמרת לאברהם אט"ה משאר הצות העולם שקרא אותו המקום צעם אוכבו:

בירור ענין זה נודע לנו ממאמר השי"ת [צרחשית י"ח י"ט]: כי ידעתיו למען אשר ילוח את צניו ואת ציתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו', [ידעתיו

פי' רש"י לשון הצב], אורכ צזה כי נפלאה אהבת ה' לאברהם אט"ה על שלימד דעת את העם וקירצם לעבודתו, והיא שעמדה לו יוצר מכל מעשה העוב הצות הנפש אשר ה' לו לעלמו, כי צלמת גם לפני ה' כי ה' יחיד סגולה אשר ידעו את ה' ודעת דרכיו יתפלו וצחצבו וישנו תמיד, מי לנו גדול מהחך אשר מעולם השוקתו ודציקתו צה' נהפדס הצצילה הצרת ארצע היסודות, חל מהיות אדם ונחפלה להיות כאלה מלצח מרוס צמרוס העומדים את פני המלך לשרתו, [ואינונו כי לקח אותו חלקים], ולא מלינו צאצרכם אט"ה שחדק עפרוריותו כל כך, אך לא מלד פחיתות וחסרון נפשו לא הגיע אל העפלה הזו. לא, כי אם אט"ה ה' עושה כאשר עשה חנוך להצדוד עלמו מתצרת צני אדם העפלה גם הוא להיות ממלאכי אל ואשר לא עשה כן, הוא כי הצצון צחכמתו כי לא צלח חפן ד' שישלים האדם את נפשו לצד, ואת חנשי דורו ישאיר אחריו תרצות חנשים חנאים ומכטיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך דור המבול, בהסיון הזה לימד אותו כי עוב לאדם למעט צהשלמת נפשו, למען דצות צדו ה' נמעט את מורדיו ונהרצות עבדיו וידעו, כי מה יתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על חנשי רצצות מלאכי מעלה, בלא ה' צורה וממליח כהנה וככה חדשים לצקרים, ואם כה

להגיע צשמים ממעל כי אין לה שם צה זוג המקבלת השפעחה, ואינונה שם כ"א צצחית מקבלת, ומעליותה היא לה להיות צצחית משפיע. וישן כי לא נשלם חפן הקפש כ"א צצירוף כלי מעשה הגוף שיכי תנועתם כחנעחה ויתפעלו כרצונה, מעלה כנכונה שיצור לו האדם להשפיע ולהטיב לזולתה תמיד כמעשה הנפש, ופל זה הוסיירו השי"ת ולמדתה אותם את צניכם [דצרים י"ח י"ט], ואת צניכם ילמדון [שם ד' י"]. וכדומה מלות החוכה הוכה חוכיה את עמיתך [ויקרא י"ע י"ז], כל חלו המלות מורים לנו כי לא חושלם חפן הצריחה אם ישלים האדם את נפשו לצד ולא ישלים את נפש זולתו, והסיירו צלצות [ח' א'] והעמידו תלמידים הרבה, גם אחרן נהפאר צמידה זו אוכב את הצריות ומקרבן לחורה [שם י"צ], וישן כי הכהנים כמה הנגשים לצורות עם ה' כדכתיב [דצרים ל"ג י'] יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לכן צל עליכם חליווי והאזכרה לאחת צמידת כהתצרות, מרווח צקרה

9

10

נחזור לענינו אמר השי"ת המכסה אני מאזרחים את אשר אני עושה וגו' כי ידעתיו למען אשר יאזכר את ציטו ואת צניו אחריו ושמרו דרך ה' למען הביא על אזרחים את אשר דיבר עלי. לכאורה יש לדקדק בלשון הקרא למען הביא על אזרחים וגו', אשר לפי המשך המקרא למען הביא נמשך אל הסמוך ושמרו דרך ה', וכי זה נראה ח"ו כעבודה הפחותה ע"מ לקבל פרס. ומה שאנו צריכים לעמוד

ודבר זה הוא מוסר השכל להשלים, אם אמר יאמר עבד העברי השקה נפשי צב' וחפץ אני להקטרצ אליו ואיך אעשה זאת למעט בלימודי מושכלות שלימות נפשי כדי להשלים נפש חצירי. הששונה אליו דברי ח"ל [תענית ז' ע"א] הרבה למדתי מרבותי ויותר מחצירי ומתלמידי יותר מכולם, היפלא מה' דבר למלאות קך שלימות נפשך מה שכחורת לכבוד שמו, אחי עשה את אשר צוית לעשות ללמד דעת את העם וכי יעשה את שלו, עשה רצונו כרצונך והוא יעשה רצונך כרצונו, למלאות נפשך מדיעת השלימות, ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות והשגות עוד יותר מכדי יכולת שלך. ועל זה וכיוצא בזה אמרו ח"ל [ב"ב י"ג ע"א] חפשי שנעלה הביצוח מן הכניאים מן החכמים לא נעלה, כוונתם כי סוד ה' ליראיו לגלות להם מלפניו ספוני תורתו כרצונם וחפנם ותשוקתם אליה. אל ה' ויאר לנו דברים גבוכים ורמים אף מה שלא יגיע אלינו לפי קולר שכלנו, אני לדודי ודודי לי בכל עם ובכל מקום המוקטר ומוגש לה', אך אליו נשא לצבנו צמאור תורתו יאר עינינו, ממנה נפלאות יראנו, להעמיד תלמידים הרבה חכנו, גם בערב אל ינה ידיו, אל השליכו לעת זקנה ככלות כוחנו אל תעצנו, רצונו לראות מלכנו צב"א:

עליו עוד, הוא כי לא נמלא צדקים ביצוח הסחובנות שהצונן ה' תחלה אם ראוי להאזיל עליו הביצוח מהל כשרון מנשי, מה שנמלא צדקת ה' שהצונן ה' לאמור ה' מ' כ' ה' ג' ה' ה' ו' והצובונות כוח למכ. לכן נלע"ד צדואי אי ה' ה' ה' צמדורת הביצוח שהתלה חליו דבר משפט אשר יעשה צדומה או בעיר פלוגי, לא ימנע ממנו הביצוח, כמו שנגלה לישיעיה ורמיה ויחקאל כמפורש בריש ירמיה נציה לגויס נתחך, גם צמח שאינו גוגע לאומה הישראלית כלל, אך חאפי"ה צמח לא הגיע אל מדרגת נצוחה כזו, כי לא היה לו פנאי להצודד עלמו במחשבתו ולקטר נפשו במדרגת נצוחה כזו, לפי שהיה מוערד חמיד בלימוד התלמידים והיה דעתו מעורב בין הצרויות להכניסים תחת כנפי השכינה, ואלו היו התלמידים האלו צמטלה הכנויה לא היה לימודו אותם מניעת הצודדות המחשבה, אך הם צחחילת לימודם היו במדרגה פחותה עד שהיה צריך להכניסם לאט לאט, וצחחילת לימודם הרגילם לעבוד את ה' ע"מ לקבל פרס, ועל שהתנועת נפשו חמיד להתעסק עם קלרי דעת כאלו לא נשאר לו פנאי להצודד מתשבותיו לנצוחה כזו, אך ה' הטוב חידע מלפני לב ונפש, ידע את אזרחים, אמר הלא זה עבדי אזרחים, אם גם כי לא הגיע אל מדרגת נצוחה כזו גמ"מ לא יתכן לכסות ממנו דבר, כי אין חסרון בשלימות נפשו, וכל מנינו הבנתו אל הביצוח הוא רק ע"י שהוא מטריר עלמו לכבודי, ולמעני משליך נפשו מנגד וגחל ממנה מעלת הביצוח, ח"כ לא יתכן שצדיק כזה יפסיד ע"י עבודתו צאכצנתו אותי. והו תואר הקרא אמר השי"ת, המכסה אני מאזרחים, היהנן שאכסה מאזרחים את אשר אני עושה, הלא ידעתיו כי כל מיעוט הכנתו לנצוחה הוא למען אשר יאזכר את ציטו ואת צניו אחריו ושמרו דרך ה', וכס עוד פחותי הערך העובדים ע"מ לקבל פרס, למען הביא ה' על אזרחים את אשר דיבר עליו, כ"כ משפיל עלמו הולך ממקום גבוה אל מקום נמוך ללמוד עם קלרי דעת כאלו, וכל זה הוא עושה לכבוד שמי להרבות עבדי ומיודעי, אי לאת שכרו מאתי הלא שכלל מיעוט הכנתו לנצוחה אגלה לו כל פן ולא יסתר ממנו דבר:

10